

Pas herlezen

35 jaar cultuur: van de buis naar de broekzak

Cas Smithuijsen

Rogier, J. (red.) (et al.) (1978)
Kunst op de buis: over televisie, kunst en kunstenaars.
 Amsterdam: Federatie van Kunstenaarsverenigingen/
 Dr. E. Boekmanstichting.

De brochure *Kunst op de buis* is het verslag van een avond debatteren over dat onderwerp. Wat ik me het meest herinner van die debataavond was dat het erg vol, warm en geagiteerd was. Het debat vond plaats op 2 juni 1978 in De Krakeling te Amsterdam, destijds een splinternieuwe accommodatie voor jeugdtheater. Het theater lag op een steenworp afstand van het gebouw waarin de Federatie van Kunstenaarsverenigingen – de initiatiefnemer van de avond – was gevestigd, op de Passeerdersgracht. Ik was daar in 1977 als jongste medewerker in dienst getreden. In het gebouw dat we voor een appel en een ei van de gemeente huurden was ook de schaakbond gevestigd. Af en toe kwamen we grootmeester Max Euwe tegen, die zich de granieten trap ophees.

De Federatie, voortgesproken uit het kunstenaarsverzet, was een verzameling van genootschappen van merendeels scheppende kunstenaars, fotografen en filmers, letterkundigen en vormgevers. In het bestuur van de Federatie zaten onder meer de graficus Jurriaan Schrofer, de dichteres Hanny Michaelis en de componist Konrad Boehmer. De bestuursvergaderingen gingen altijd over de benarde positie van kunst en kunstenaars in een samenleving die steeds meer werd gekenmerkt door welzijn, welvaart voor de massa's en een alle creativiteit verstikkend amusementsaanbod. De bijeenkomsten verliepen vaak stormachtig met als terugkerend thema: hoe kunnen kunstenaars nou toch eens eindelijk meer greep krijgen op de samenleving, teneinde die artistiek en cultureel te verbeteren.

De plannen die de Federatie aandroeg kwamen terecht in een overzichtelijk beleidsveld. Er was in

1978 nog nauwelijks een culturele infrastructuur met brancheverenigingen, lobbyclubs, overlegstructuren en wat we nu allemaal nog meer hebben. We maakten toen geen persberichten, maar werden door journalisten opgebeld die wilden weten hoe de kunstenaars over bepaalde zaken dachten. Dat was een hoop, maar mogelijkheden om hun ideeën te verwezenlijken waren er nauwelijks: we zaten in 1978 bovendien aan de vooravond van een economische crisis die de ambities van de kunstwereld danig frustreerde.

In die periode woei de videokunst over Nederland, met de westenwind mee uit de Verenigde Staten. Daar leverden kleine artistieke cellen van videokunstenaars een overlevingsstrijd, vaak incidenteel gesteund door musea. Sommigen braken echt door, zoals Bill Viola en Nam June Paik. In Nederland was door VARA-medewerker René Coelho de stichting Montevideo opgericht. De stichting kon destijds al profiteren van een structurele sponsoraanpak met Sony – bijzonder, want kunstsporing was nog een zeldzaam verschijnsel in Nederland, zeker op het gebied van videokunst.

Cultuur zat op slot

Het gezelschap dat bijeenkwam om te discussiëren over kunst op de buis weerspiegelde – waarschijnlijk zonder het te beseffen – de gezagsverhoudingen in het culturele landschap van dat moment. Er waren functionarissen van een sterke publieke omroep; er was een klein aantal kunsthistorisch bevoegen pleitbezorgers; er waren makers van artistieke video's. Maar tegelijk zat de beleidsontwikkeling vanuit de cultuur vrijwel op slot, althans, zo

Cas Smithuijsen

is directeur van de
Boekmanstichting

percipieerden de kunstenaars de situatie van dat moment.

Dat gold overigens ook voor andere domeinen. De orkesten zaten op slot en boden geen podium voor hedendaagse composities. De musea zaten op slot en kochten geen contemporair werk aan. De openbare bibliotheken hadden geen oog voor de positie van de schrijvers. De bioscopen lieten alleen Hollywoodfilms zien. Alleen het toneel leek door de ActieTomaat te zijn opengebroken. Daarnaast speelden uiteraard de definitiekwesties: wat is kunst?

De spanning tussen progressieven die experimenten met beeldende kunst gedurende prime time op de tv wilden brengen enerzijds, en de behoudenden die het idee van kunst vooral invulden als amuserende dramaproductie anderzijds, liep in De Krakeling hoog op. Opgemerkt werd dat de Evangelische Omroep van alle omroepen weliswaar de meeste kunst op de buis liet zien, maar het was wel koorzang. De vraag was of dat dan wel als kunst mocht gelden. De gezaghebbende journalist Jan Blokker deelde voornamelijk sneren uit, zowel aan het adres van de videokunstenaars die volgens hem rommel produceerden, als aan dat van de TROS-bazen die hun culturele taak volgens hem schromelijk verwaarloosden om maar meer leden binnen te kunnen halen. De NOS-vertegenwoordiger noemde als voornaamste reden voor het ondermaatse kunstaanbod op de buis het gebrek aan geld en de voor de kunst onvoordelige regelgeving binnen omroepland.

**Geen speelplaats
voor 'raaskallende
kunstenaars'**

Herlezing van het document, na ruim 35 jaar, is de moeite waard omdat het laat zien hoe wezenlijk het

culturele landschap inmiddels is veranderd. Wat overigens niet wil zeggen dat de vragen van destijds niet meer spelen. Nog steeds is de belangrijkste kwestie in het cultuurbeleid deze: welke kans krijgen debuterende kunstenaars op de podia, musea en media? Want langs deze *gatekeepers* moeten zij hun publiek bereiken. Die systemen zijn evenwel niet meer zo door een *mighty handful* gemonopoliseerd als aan het einde van de jaren zeventig. En je kunt er zelfs omheen. Distributie van nieuwe kunst en van nieuwe creatieve producten verloopt nu vertakt en vrij, vooral via het internet. Zo bereikt zij vaak zonder tussenkomst van culturele sluiswachters een groot en gevarieerd publiek. 'De buis' is niet meer een scherm met een groot en zwaar achterhoofd waarop met strak geprogrammeerde tijdschema's op een beperkt aantal televisiekanalen producties verschijnen. Laptop, iPad, flatscreen en zelfs telefoonschermjes zijn in veel gevallen het eindstation geworden van muziek, literatuur, drama, beeldende kunst, fotografie en film. Een kunstcollectie die zich heeft losgezongen van de traditionele distributiekanaalen en die door iedereen individueel overal en altijd is op te roepen, vaak tegen lage kosten of zelfs gratis.

Destijds waren de programmamakers achter de buis nog sterk gebonden aan de zendgemachtigden voor wie ze werkten. Die zendgemachtigde instanties waren juridisch vormgegeven als verenigingen-met-leden. Bovendien betaalden televisiebezitters kijkgeld. Dat gegeven werd vaak gebruikt tegen de pleitbezorgers van de avant-garde. De buis was volgens het weldenkende deel der natie geen speelplaats voor 'raas-

kallende kunstenaars' (Blokker), maar allereerst een ontspanningsmogelijkheid voor omroependen die na een dag noeste arbeid recht hadden op eenvoudig vermaak. Inmiddels zijn de aan tv- en radiobezitters jaarlijks opgelegde omroepbijdragen afgeschaft en denkt men er ook over de verenigingsstructuur af te schaffen. Dat zou voor het debat van 1978 een revolutionaire uitkomst zijn die vooral de kunstenaars als overwinning hadden ingeboekt. Of dat nu ook zo wordt gevoeld, staat te bezien. Het zal ongetwijfeld weer een hele tijd duren voordat we de portee van die beslissingen op hun effect voor de buisgebonden beroepsgroep kunnen beoordelen.